

Nótári, Tamás: *Bavarian Historiography in Early Medieval Salzburg* Passau, Schenk Verlag, 2010. 192 oldal

Szalóki Gergely
ügyvéd, Budapest
gergely_szaloki@yahoo.com

Nótári Tamás *Bavarian Historiography in Early Medieval Salzburg* című monográfiája 2010-ben látott napvilágot a passauai Schenk Verlag-nál.¹ E munka nem mechanikus megismétlése a néhány éve magyar nyelven megjelent, e tárgykört feldolgozó monográfiának:² a szerző – akinek tollából e kötet megjelenését megelőzően és azt követően is számos magyar³

- 1 Nótári, Tamás: *Bavarian Historiography in Early Medieval Salzburg*. Passau, Schenk Verlag, 2010. 192 oldal.
- 2 Nótári T.: *A salzburgi historiográfia kezdetei*. Szeged, 2007. E források magyar nyelvű fordítását lásd Nótári T.: *Források Salzburg kora középkori történetéből*. Szeged, 2005.
- 3 De rebus verbisque medicinalibus in Lege Baiuvariorum – Orvos, beteg és betegség a kora középkori bajor népjogban. *Állam- és Jogtudomány* 55. 2014/1. 97–121; Az Epistola Theotmari mint jog- és köztörténeti forrás. *Jogelméleti Szemle* 15. 2014/1. 95–104; Ad Cosmographiam Aethici istri. Egy kánonjogi vita irodalmi lecsapódása. In: Fekete B.–H. Szilágyi I.–Nagy T. (szerk.): *Iustitia mesél. Tanulmányok a 'jog és irodalom' köréből*. Budapest, Szent István, 2013. 115–132; A sírrablás tényállása germán népjogokban. *Jogtudományi Közöny* 68. 2013/11. 529–540; A Lex Baiuvariorum büntetőjoga. *Jogelméleti Szemle* 2012/1. 20–43; További adalékok a Lex Baiuvariorum germán nyelvi elemeihez. In: Seps E. (szerk.): *Európa – Studia Caroliensia – A Károli Gáspár Református Egyetem 2011-es évkönyve*. Budapest, L'Harmattan, 2012. 41–66; „Szent István királyunk ezer évvel ezelőtt szilárd alapokra helyezte a magyar államot.” In: Rixer Á. (szerk.): *Állam és közösség. Válogatott közjogi tanulmányok Magyarország Alaptörvénye tiszteletére*. Budapest, KRE ÁJK, 2012. 28–38; Adalékok a Lex Baiuvariorum magánjogához. *Jogelméleti Szemle* 2012/2. 1–15; A Lex Baiuvariorum személyi, családi és öröklési joga. *De Iurisprudentia et Iure Publico* 6. 2012/1–2. 1–16; Bajor kifejezések a Lex Baiuvariorumban. In: Kiss P. A.–Piti F.–Szabados Gy. (szerk.): *Középkortörténeti tanulmányok*, 7. Szeged, Szegedi Középkorász Műhely, 2012. 531–543; Adalékok a Lex Baiuvariorum szerződési rendelkezéseire. *Scientia Iuris. Revistă Româno-Maghiară de Științe Juridice – Román–Magyar Jogtudományi Közöny* 2. 2012/1–2. 113–131; A Lex Baiuvariorum rabszolgákra vonatkozó rendelkezései. *Állam- és Jogtudomány* 53. 2012/1. 101–130; A Lex Baiuvariorum és az alemann törvénnyel kapcsolata. *De Iurisprudentia et Iure Publico* 6. 2012/4. 1–13; Kora középkori missziós politika és okirathasználat. In: Mezey B. (szerk.): *A szimbólumok üzenete*. Budapest, Eötvös, 2011. 355–367; Hrodbertus conditor sedis Iuvavensis? Remarks on Gesta Sancti Hrodberti confessoris. *Publicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio Juridica et Politica* 29/1. 2011. 57–71; Egy kánonjogi vita irodalmi utóhatása a kora középkori Bajorországban.

és idegen⁴ nyelvű, e korszakot feldolgozó tanulmány látott napvilágot, amint azt Mészáros Sándor e folyóiratban megjelent ismertetése pontosan összegyűjtöt-

In: Bónis P.–Mázi A.–Tóth Z. (szerk.): *De apicibus iuris disputare. Tanulmányok Máthé Gábor tiszteletére*. Budapest, s. e., 2011. 159–182; A Lex Baiuvariorum hatása Szent István törvényeire. *Jogtudományi Közlöny* 66. 2011/9. 417–427; Germán nyelvi elemek a Lex Baiuvariorumban. *Jogelméleti Szemle* 2011/4; Szent István törvényei és a Lex Baiuvariorum. *Pro Bono Publico* 2011/1. különszám 3–17; Marca és commarcanus a Lex Baiuvariorumban. In: G. Tóth P.–Szabó P. (szerk.): *Középkortörténeti tanulmányok* 6. Szeged, Szegedi Középkorász Műhely, 2010. 161–167; Adalékok a Lex Baiuvariorum datálásához és lokalizálásához. *Jogtörténeti Szemle* 2009/1. 19–26; Nova doctrina Methodii. Tévtanítás vagy joghatósági vita Pannónia felett a IX. században. In: F. Romhányi B.–Kendeffy G. (szerk.): *Szentírás, hagyomány, reformáció. Teológia- és egyháztörténeti tanulmányok*. Budapest, Gondolat, 2009. 113–126; Kora középkori missziós politika és okirathasználat (Ingo lakomája és levele – egy legenda keletkezése és továbbélése). *Jogtörténeti Szemle* 2008. különszám 179–185; Jogtörténeti adalékok a VIII. századi salzburgi (birtok)jegyzékekhez. *Állam- és Jogtudomány* 49. 2008/1. 99–108; Ingo története Enea Silvio Piccolomini Európájában. In: Szörényi L.–Lázár I. D. (szerk.): *Varietas Gentium – Communis Latinitas. A XIII. Neolatin Világkongresszus (2006) szegedi előadásai*. Szeged, JATEPress, 2008. 69–82; Jogtörténeti és filológiai megjegyzések a VIII. századi salzburgi birtokjegyzékekhez. *Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae* 44. 2007. 145–174; A salzburgi Liber confraternitatis margójára. *Belvedere Meridionale* 20. 2008/3–4. 34–40; A Carmina Salisburgensia mint jog- művelődéstörténeti forrás. *Jogelméleti Szemle* 2008/4; Egyházszerzés a kora középkori Bajorországban – hagiográfia és kánonjog. *Jogtudományi Közlöny* 63. 2008/12. 608–616; Virgil és Bonifác – egy konfliktus jogi és irodalmi síkjai a kora középkorban. *Jogtudományi Közlöny* 62. 2007/3. 100–111; Status libertatis a Lex Baiuvariorumban. *Jogelméleti Szemle* 2007/4; Gesta Hrodberti. In: Havas, L.–Tegyei, E. (edd.): *Classica – Mediaevalia – Neolatina*. Debrecen, Societas Neolatina Hungarica, Sectio Debreceniensis, 2006. 131–146; A kora középkori salzburgi birtokjegyzékek margójára. *Jogelméleti Szemle* 2006/3; Virgil püspök bajorországi jogvitáinak margójára. In: Mezey B.–Révész T. M. (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor 65. születésnapja tiszteletére*. Budapest, Gondolat, 2006. 369–384; Infidelitas és hariszliz. *Belvedere Meridionale* 18. 2006/3–4. 3–12; Salzburg neve a kora középkori forrásokban. *Collega*. 9. 2005/1. 48–54; A Salzburgi Érsekség és Metód konfliktusa a Conversio Bagoariorum et Carantanorum tükrében. *Belvedere Meridionale* 17. 2005/3–4. 37–62; Metód pere a Regensburgi Zsinaton a Conversio Bagoariorum et Carantanorum tükrében. *Collega* 9. 2005/1. 44–51; Adalékok Virgil apát és püspök bajorországi működéséhez. In: Marton Sz.–Teiszlér É. (szerk.): *Medievisztikai tanulmányok*. A IV. Medievisztikai PhD-konferencia előadásai. Szeged, Szegedi Középkorász Műhely, 2005. 99–122; III. Tasziló trónfosztása – adalékok egy koraközépkori koncepció perhez. *Jogtudományi Közlöny* 60. 2005/12. 503–516; Személyállapot és társadalomszerkezet a kora középkori Bajorországban. *Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Budapestinensis* 42. 2005. 163–186; Az univerzum képe Aethicus Ister Cosmographiájában. *Belvedere Meridionale* 17. 2005/5–6. 38–54; III. Leó pere és a Salzburgi Érsekség megalapítása. 9. *Collega* 2005/4. 55–59; Két forrás a kora középkori Salzburgból, Notitia Arnonis – Epistola Theotmari. *Aetas* 2004/2. 72–95; Megjegyzések a Conversio Bagoariorum et Carantanorum avar vonatkozású fejezeteihez. In: Weisz B.–Balogh L.–Szarka J. (szerk.): *Tanulmányok a középkorról*. A II. Medievisztikai PhD-konferencia előadásai. Szeged, Szegedi Középkorász Műhely, 2001. 67–84; Conversio Bagoariorum et Carantanorum. *Aetas* 2000/3. 93–111.

- 4 Rechtstransfer zwischen Bayern und Ungarn im Frühmittelalter. In: Bos, Ellen–Pócza, Kálmán (Hrsg.): *Rechtssysteme im Donauraum: Vernetzung und Transfer*. Baden-Baden, Nomos, 2014. 50–66; Criminal Law in Lex Baiuvariorum. *Acta Universitatis Sapientiae Legal Studies* 2. 2013/1. 67–90; Law of Contracts in Lex Baiuvariorum. *Novy Sad Faculty of Law, Collected Papers* 47. 2013/1. 335–350; Remarks on Dating and Localising Lex Baiuvariorum. In: Montemayor Aceves,

te⁵ – azt számos ponton egyfelől az újabb szakirodalom feldolgozásával kiegészítette, bizonyos részek súlyát emelte, illetve csökkentette, valamint több esetben korábbi véleményét újragondolva finomította.

A kötet a *Libellus Virgilii*, a *Gesta Sancti Hrodberti confessoris*, a *Liber confraternitatum*, a *Notitia Arnonis*, a *Breves Notitiae*, az ún. *Carmina Salisburgensia* és a *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, vagyis VIII. és IX. század hét, illetve hat – mivel hagyományozódását tekintve a *Libellus Virgilii* a *Breves Notitiae* részeként maradt fenn – legfontosabb salzburgi forrása köré csoportosul, a felsorolt művek kronológiáját követve. A középkorkutatás minden esetben filológia – a szerző ezen alapelveit, valamint a forrástisztelet kritériumát tartja munkája során mindvégig szem előtt. A monográfia további filológiai aspektusaként emelhető ki, hogy a kiindulópontként megjelölt források mindegyikénél (valamint a Virgil püspök szerzősége kapcsán bővebben tárgyalt aethicus isteri Cosmographiánál)

M. E.–Vargas Valencia, A. (eds): *Estudios de derecho Romano – Interpretación y tradición*. Nova Tellus, Supplementum V. México, Universidad Nacional Autónoma de México, 2013. 159–182; Rechtstransfer zwischen Bayern und Ungarn im Frühmittelalter. In: Bos, Ellen–Pócsa, Kálmán (Hrsg.): *Rechtssysteme im Donauraum: Vernetzung und Transfer*. Baden-Baden, Nomos, 2013. 51–67; Bemerkungen zur Gesetzgebung Stephans I., des Begründers des Königtums Ungarn. In: Oosterhuis, J.–Dongen, E. van (eds): *European Traditions: Integration or Disintegration?* Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2013. 135–149; The State of Facts of Robbing of a Grave in Early Medieval German Laws. *Acta Juridica Hungarica* 53. 2012/3. 236–254; Remarks on the Decreta of the First Hungarian King, Stephen I. *Fundamina* 18. 2012/2. 108–118; Social Structure of Bavaria in the Mirror of the notitiae and the Lex Baiuvariorum. *Studia Iuridica Caroliensia* 6. 2011. 133–151; Remarks on the Relation between the Breves Notitiae and the Notitia Arnonis. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Iurisprudentia* 2010/2; On the Legal and Historical Background of the Liber confraternitatum. *Studia Iuridica Caroliensia* 5. 2010. 119–125; Personal Status and Social Structure in Early Medieval Bavaria. *Acta Juridica Hungarica* 50. 2009/1. 85–110; An Early-Medieval „Show Trial” – Tasilo III’s Dethronement. In: Beck Varela, L.–Gutiérrez Vega, P.–Spinosa, A. (eds): *Crossing Legal Cultures*. München, Meidenbauer, 2009. 141–158; Die Geschichte des Ingo und seiner carta sine litteris in der Conversio Bagoariorum et Carantanorum und bei Enea Silvio Piccolomini. In: Hornyák, Sz.–Juhász, B.–Korsósne Delacasse, K.–Peres, Zs. (eds): *Turning Points and Breaklines*. München, Meidenbauer, 2009. 309–327; Remarks on Early Medieval Legal Charters – The Legend of “dux Ingo” and his “carta sine litteris”. *Acta Juridica Hungarica* 50. 2009/3. 293–309; III. Leó pápa koncepciók pere – előkészületek Nagy Károly császárrá koronázásához. *De Iurisprudentia et Iure Publico* 3. 2009/3–4; Történelmi személy, fikció vagy téves szövegértelmezés? „Ingo herceg” azonosításának kísérletei és lehetőségei. *Belvedere Meridionale* 21. 2009/1–2. 45–51; A határviták rendezésének szabályai a Lex Baiuvariorumban. *Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Iuridica et Politica* 27/1. 2009. 77–92; Römischrechtliche Elemente im Prolog der Lex Baiuvariorum. *Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae, Sectio Iuridica* 50. 2009. 419–429; Infidelitas and Harisliz – On the Dethronement of Tasilo III. *Jogelméleti Szemle* 2008/1; Remarks on the 8th Century Registers of Salzburg. Novy Sad Faculty of Law, *Collected Papers* 42. 2008/3. 401–422; On Bishop Virgil’s Litigations in Bavaria. *Acta Juridica Hungarica* 48. 2007. 49–70; Conversio Bagoariorum et Carantanorum – Document of an Early Medieval Show Trial. *Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Iuridica et Politica* 25. 2007. 95–119; Tassilo III’s dethronement – contributions to an early-middle-age show trial. *Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Iuridica et Politica* 23. 2005. 65–90; On the Avar-related chapters of the Conversio Bagoariorum et Carantanorum. *Chronica* 5. 2005. 26–39.

5 Mészáros S.: Lex Baiuvariorum. *Acta Universitatis Sapientiae, Legal Studies* 2/2. 2013. 315. skk.

megkísérli annak szerkezetét, nyelvi és stiláris sajátosságait, a bennük található reminiscenciákat feltárni. A filológiai megközelítés mellett azonban a köz-, egyház-, művelődés- és jogtörténeti szempontok is nagy súllyal estek latba, hiszen maguk a salzburgi történeti források sem lettek volna interpretálhatók a politikai folyamatok behatóbb elemzése nélkül. Bizonyos alfejezetek kérdésfelvetéseinél kitekintést tesz bizonyos szak-, illetve segédtudományok eredményeire; így például a salzburgi sókitermelés, a régészet, a bulgáriai misszió és Metód működése a szlavisztika, a 8. századi társadalomkép pedig a germanisztika kutatási eredményeit hívhatta segítségül.

Miért éppen a salzburgi forrásokat vette górcső alá a szerző? – merülhet fel a kérdés. Az előszóban azzal magyarázza, hogy a salzburgi historiográfia kiemelkedően gazdag a korabeli bajorországi forrásanyaghoz képest, valamint hogy az Agilolfing-dinasztia utolsó hercege, III. Tasziló Nagy Károly általi trónfosztása és az önálló Bajor Hercegség felszámolása után Regensburg megszűnt hercegi székhely lenni, s a 798-ban érsekséggé emelkedett Salzburgi Püspökség a 8. század végére vitathatatlan primátusra tett szert a többi bajor egyházi központ felett, vagyis Bajorország hatalmi centrumává lett. További indokként említi, hogy a 9. század végi salzburgi források egyedülálló jelentőségű információkkal gazdagítanak bennünket a Kárpát-medence – az avarok – történetét illetően. Az itt vizsgált források legtöbbször ugyan nem elsődlegesen historiografikus, hanem praktikus céllal íródott (birtokviták jegyzőkönyvszerű lejegyzése, paródiába hajló, álneven írott kozmográfia, legenda, a kereszténységet imaközösségben összefoglaló névjegyzék, birtok- és adománykatalógus, peranyag stb.), azonban mindegyikben jelen van a historiografikus elem.

Összefoglalóan az egyes fejezetek, illetve források kapcsán a következő megállapításokat vonja le Nótári. Az Írországból Bajorországba érkező Virgil számos tekintetben új fejezetet nyitott Salzburg történetében. Odilo, majd Tasziló hercegekben komoly támaszra találva megszilárdította egyházmegyéje helyzetét az elődjeként tisztelt Rupert és a nagy ellenfél, Bonifác lerakta egyházszerkezeti alapokon építkezve. A püspökség, illetve a Szent Péter-kolostor javaiért és jogaiért folytatott küzdelme dokumentumaként született meg a *Breves Notitiae* részeként ránk maradt *Libellus Virgilioi*, amelynek tanúsága szerint a bajor és frank tradíciót követve a központi egyházi hatalom megerősítésére törekedett. A *Libellus Virgilioi*-ben elbeszélte esetek – a hercegi káplán (s ezáltal maga a herceg) és Virgil között a még Rupert idején alapított javadalmak feletti viták – és az ezekből levont következtetések több, az Agilolfing-dinasztia utolsó két tagjának uralkodása idején megmutatkozó tendenciát tesznek világossá. A bajor szokásjog szerint a kolostoralapításhoz uralkodói engedélyre volt szükség, ami egyúttal a hercegi védelmet is magában foglalta, s a hercegek szabadon rendelkeztek mind az általuk alapított, mind pedig a közreműködéssel létrejött kolostorok felett, vagyis a kolostorok teljességgel beépültek a bajor hűbéri rendszerbe. Éppen e gyakorlatot kívánta a bonifáci reform

a kolostorok feletti püspöki joghatóság helyreállításával, illetve megteremtésével felszámolni, s e törekvés kikerülhetetlen konfliktust szült a bajor herceg, illetve a nemesség és a bajor megyéspüspökök között, ám ezen összeütközések mögött nem feltétlenül kell komolyabb, a herceg és a püspök között feszülő politikai ellentétet feltételeznünk, miként Odilo és Virgil esetében sem. Nem tekinthetjük ugyanakkor véletlennek, hogy a bajor püspökségeket csak Nagy Károly hatalomátvétele után, 798-ban fogták össze az érsekséggé emelt Salzburg irányítása alatt, hiszen az érsekség létrehozása a hercegek jogkörét, s püspökök és az apátok döntéseibe történő beavatkozás lehetőségét nagyban csorbította volna, megfosztotta volna a hercegeket azon joguktól, hogy a zsinatokon maguk elnököljenek.

Virgil legkésőbb a salzburgi Rupert-dóm felszentelésének évére, 747-re megírta, illetve megíratta Rupert életrajzát. A *Gesta Sancti Hrodberti confessoris* kapcsán felmerülő négy kérdésre adható válaszaink röviden így foglalhatók össze. Rupert legkésőbb 696-ban jött püspöki székhelyéről, Wormsból Bajorországba. Jöttét már az Agilolfing-dinasztiával fennálló rokoni kapcsolatai is indokoltá tennék, ám bizonyos politikai motivációkat sem zárhatunk ki. Salzburgban telepedett le, ahol szervezett formát és új lendületet adott a már meglévő keresztény életnek és közösségnek; templomokat és szerzetesi közösségeket alapított, azonban a – feltehetően már régebb óta létező – Szent Péter-kolostor alapítása nem az ő nevéhez köthető. Salzburgban nem hozott létre egyházmegyét, tehát sem salzburgi püspöknek, sem salzburgi apátnak nem tekinthető. Az élők sorából március 27-én, Wormsban távozott, ahová nem sokkal halála előtt visszatért. 715/16. május 15. után már feltehetően nem volt Salzburgban; halálának éve bizonytalan, biztonsággal legkorábban 715-re datálhatjuk, ám egy későbbi esztendő is feltételezhetünk.

A *Notitia Arnonis* megszületésének okaként Nagy Károly Bajorország feletti hatalomátvételét adhattuk meg, amelyre III. Tasziló, az Agilolfing-dinasztia utolsó hercegének trónfosztása révén kerülhetett sor. A frank–bajor kapcsolatok terén a 780-as évekig nem beszélhetünk következetes Karoling-ellenességről az Agilolfingek részéről, e viszonyokat az aktuális politikai konstelláció határozta meg, számos esetben az Agilolfing-dinasztia tagjai, így például Odilo és Tasziló is csak frank segítséggel foglalhatták el a bajor trónt, illetve szilárdíthatták meg hatalmukat. A Karoling–Agilolfing kapcsolatból természetesen nem hiányzott a rivalizálás, ám ez csak 788-ban, III. Tasziló Nagy Károly általi trónfosztásakor vált végzetessé a bajor herceg számára. Vizsgálódásunk végén a források hiányos és tendenciózus volta ellenére világosan megmutatkozott, hogy milyen folyamatok vezettek e végeredményhez és e kép kialakulásához. A frank uralkodó nagyhatalmi politikájának nem volt feltétlenül szüksége katonai összeütközésre ahhoz, hogy miután ellenfeleivel és ellenségeivel leszámolt, a hajdani Merowing-uralom alatt álló területen önállóságát immáron egyedülként megőrző Bajorországot is beolvassza birodalmába, elegendőnek mutatkozott ravasz diplomáciai eszközökkel elszigetelni a hercegséget, s a maga számára megnyerni a bajorok egy, a majda-

ni perben őt támogató csoportját. A perben nem csupán hajdani vétkei, nevezetesen a 763-ban állítólagosan elkövetett *harislizt*, vagyis a királyi sereg önkényes elhagyását vetették Tasziló szemére, hiszen ez de iure nem lett volna elegendő a halálos ítélet kimondásához, hanem súlyos hűtlenséggel – számos, 757-ben és 781-ben tett hűségesküjének, illetve 787-es vazallusi esküjének megszegésével –, s az *infidelitas* legsúlyosabb megnyilvánulásának számító, az avarokkal kötött szövetséggel is vádolták. A halálos ítélet végrehajtása ugyanakkor nem hozta volna meg Károly számára a kívánt eredményt, hiszen Tasziló kivégzésével nem anektálhatta volna eo ipso Bajorországot; Tasziló – s vele együtt családtagjainak – kolostorba zárása viszont lehetővé tette a frank uralkodónak, hogy szabadon rendelkezék az immáron uratlanná vált hercegséggel.

A Tasziló elleni perben talán vádlóként is fellépő, s így a frank *Machtergreifung* nyertesének számító Arn Benedictus diakónussal íratta meg a *Notitia Arnonist*. Lehetséges, hogy a *Notitia Arnonist* már 788-ban lejegyezték, azonban egy valamivel későbbi idő sem zárható ki. A *Breves Notitiae* keletkezése szorosan összefügg Salzburg 798-ban történő érsekséggé emelésével, s Nagy Károly bizalmasa, Arn e jegyzékkel igyekezett primátusát bizonyítani a többi bajor püspök felé. Arn annál is inkább kiérdemelte Nagy Károly bizalmát, mivel készségesen végrehajtotta utasításait a III. Leó pápa körül Rómában kibontakozott kényes helyzetben. Nézetünk szerint Nagy Károly emberei, Paschalis és Campulus által elsősorban azért szíttották e vizsályt – s kísérelhették meg trónjáról letaszítani a pápát –, hogy utóbb a frank uralkodó a pápa megmentőjének szerepében léphessen fel, s hajtathassa végre a tekintélyére nézvést megtépzott s politikailag kiszolgáltatott pápával saját császárrá koronázását. Arn aktív szereplőként végigkísérhette ezen eseményeket, amint ezt az Alcuinnal folytatott levelezésből egyértelműen megállapíthattuk.

Az ún. *Carmina Salisburgensi*át tartalmazó kódex datálását a püspökök verseibe foglalt listája teszi lehetővé. Mindezek alapján Liupram halála terminus ante quemnek, Anno püspökké szentelése pedig terminus post quemnek tekinthető, vagyis a püspöki névsor valamikor 854 és 859 között született. A *Carmina Salisburgensia* elnevezés annyiban problematikus ugyan, hogy azon látszatot kelti, mintha mindezen versek Salzburgban születtek volna, noha számos *carmen* esetén ez valószínűtlen, illetve bizonyíthatóan valótlan, ugyanakkor valamennyi, e cím alatt összefoglalt vers kötődik valamilyen módon Salzburghoz, hiszen a nem ott keletkezettek is Salzburgról és püspökeiről/érsekeiről szólnak, gyakran vers formájában írott levélként. A Dümmler valószínűsítette, Vergiliustól és Ovidiustól származtatott átvételek kapcsán rámutat arra, hogy e fordulatok nem feltétlenül vezethetők vissza az említett klasszikus *auctorok* kiemelkedően elmélyült ismeretére, hanem éppúgy – sőt valószínűbben – származhattak Venantius Fortunatus, Aldhelm vagy Alcuin munkásságából.

Herwig Wolfram 1979-es kiadásában a *Conversio* tizennegyedik fejezetének vonatkozó mondata alapján 871-et fogadta el a keletkezés évéül, 1995-ös mo-

nográfiajában azonban módosította álláspontját, s a középkori számítási módot vette alapul, amely szerint a szövegben megjelölt esztendő is hozzászámítandó az eltelt évekhez, s ennek alapján a 870-es megírási év mellett állapodott meg; kiadásában Fritz Lošek is ezen állásponthoz csatlakozott, amit a magunk részéről is elfogadtunk. A szerző kilétére csupán a mű néhány utalásából kísérelhetünk meg következtetéseket levonni, ám teljes biztonsággal nem tudjuk azonosítani. Nagy valószínűséggel megállapítható ugyanakkor egy, az ötödik fejezetben olvasható első személyű fogalmazásból a szerző salzburgi, illetve bajor származása. A karantán és avar misszió kérdése, valamint az Ingo-történet valóságosága és továbbélése mellett behatóbban vizsgáltuk azon, a *Conversio* által rögzített vádpontokat, amelyeket a regensburgi zsinaton Metód ellen felhoztak – természetesen nem állapítható meg, hogy a *Conversio* a per vádirataként, vagy pedig annak utólagos legitimációjaként keletkezett-e.

Metód pannóniai és moráviai működését és a Salzburgi Érsekségnek e területekre vonatkozó jogigényét megvilágítandó, áttekintettük a Bajorországból kiinduló karantán és avar misszió állomásait, s megállapíthattuk, hogy annak megszervezésében a pápaság valóban nem vállalt aktív részt, ám bizonyos eredményeit és némely területek feletti joghatóságát Salzburg még a 8. és 9. század fordulóján nem kívánta a tekintélye mélypontján levő pápasággal jóváhagyatni, a 870-es években pedig a pápaság már nem kényszerült elfogadni a pápai közreműködés nélkül adott, Nagy Károly-féle jóváhagyásokat. Magát a misszió módját jobban megvilágítandó kitekintést tettünk a 860-as évek bulgáriai eseményeire és az e területen Róma, Bizánc és a Frank Birodalom között zajló vetélkedésre, aminek szerves folyamányaként elemezhattuk a pápaság – s a pápai legátus, Metód – és a bajor püspökök közötti hatalmi vitát.

A rövid tartalmi áttekintés után a kötet kapcsán jó lelkiismerettel kijelenthetjük, hogy az a szerzőtől megszokott precíz, forráshű, mind az elsődleges szövegek, mind a másodlagos nemzetközi szakirodalom alapos ismerete alapján íródott. Nem csupán a jog- és az egyháztörténész, hanem a politika- és irodalomtörténész is haszonnal forgathatja Nótári Tamás angol nyelvű monográfiáját, amely a korai középkor világába a bajor viszonyokon keresztül ad áttekintést.